

**QARSHI CHO`LI HUDUDIDA BARPO ETILGAN NEFTNI QAYTA
ISHLOVCHI ZAVOTLAR VA QISHLOQ XO`JALIGI UCHUN
O`ZLASHTIRILGAN YERLARNING KO`CHMANCHI QUSHLAR
KO`PAYISHIGA SALBIY TA`SIRI**

Abdullaev Botirjon Dadajonovich

*“GIDROINGEO instituti” DM “Yer osti suvlari menejmenti” laboratoriyasi bosh
ilmiy xodimi, Geologiya mineralogiya fanlari doktori,*

Shamsiyev Murodjon To‘lamurod o‘g‘li

*«Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari
instituti» Milliy tadqiqot universiteti magistri,
shamsiyevmurodjon007@gmail.com*

Xolmurodova Muyassar Xamidovna

*«Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari
instituti» Milliy tadqiqot universiteti magistri
kholmurodova061@gmail.com*

Anotatsiya. Ushbu maqolada Qarshi cho‘li hududida barpo etilgan neftni qayta ishlovchi zavotlar va qishloq xo‘jaligi uchun o‘zlashtirilgan yerlarning ko‘chmanchi va o‘troq qushlar ko‘payishiga salbiy ta‘hiri atroflicha o‘rganildi. Qarshi cho‘lining o‘zlashtirishi natijasida hududda ko‘plab suv olib kelish, to‘plashi inshootlari barpo etilishi va hududning yer osti suvlaridan muttasil foydalanish natijasida, hududda yashovchi va qish mavsumida ko‘chib keluvchi qushlar yashash sharoitlari tubdan o‘zgarishi natijasida, qushlarning yashash va ko‘payishi darajasi o‘rganib xulosalar qilindi.

Annotation. In this article, the negative impact of the oil refineries built in the Karshi desert and the land acquired for agriculture on the reproduction of migratory and resident birds was studied. As a result of the development of the Karshi desert, the construction of many water supply and collection facilities and the continuous use of underground water in the area, the living conditions of the birds living in the area and migrating in the winter season have changed radically. the level of survival and reproduction was studied and conclusions were made.

Аннотация. В данной статье изучено негативное влияние нефтеперерабатывающих заводов, построенных в пустыне Карши, и земель, отведенных под сельское хозяйство, на воспроизводство перелетных и оседлых птиц. В результате освоения пустыни Карши, строительства множества водопроводно-канализационных сооружений и непрерывного использования подземных вод в этом районе коренным образом изменились условия обитания птиц, обитающих в этом районе и мигрирующих в зимний период. у изучен уровень выживания и размножения и сделаны выводы.

Kalit so‘zlar: Zavod, Qarshi cho‘li, urbanizatsiya, qushlar, qishloq xo‘jaligi.

Key words: Factory, Karshi desert, urbanization, birds, agriculture.

Ключевые слова: Завод, пустыня Карши, урбанизация, птицы, земледелие.

KIRISH: Yerda qushlar yo'q bo'lib ketsa, ekologik falokat yuz beradi. Ma'lumotlarga ko'ra, hozirda qushlarni muhofaza qilish masalasi dolzarb ekologik muammolardan biriga aylanib ulgurgan. Dunyoda 10 mingga yaqin qush turlaridan 1 ming 200 dan ortig'i yoki qushlarning har sakkizinchi turi Xalqaro tabiatni muhofaza qilish ittifoqining "Qizil ro'yxati"ga kiritilgan. Ornitologlarning ogohlantirishicha, agar yerda qushlar yo'q bo'lib ketsa, ekologik falokat yuz beradi. Ya'ni o'simliklarni changlatish va hashoratlar ko'payishining oldini olish borasida yangi muammolar yuzaga keladi. Bugun kunga kelib sanoat, qishloq xo'jaliging rivojlanishi natijasida yangi yerlarning o'zlashtirilishi va shaharsozlik jarayonining jadallashishi natijasida qushlarning yashash va ko'payish makonlari kamayib bormoqda. Oqibatda qushlarning yo'qolib ketish xavfi ortmoqda.

Qarshi cho'li va unga tutashgan Sunduqli qumli cho'li O'zbekistonning janubida Qashqadaryo, Buxoro va Samarqand viloyatlari hududida joylashgan. Bu qadimiy allyuvial tekislik hisoblanadi. Maydoni taxminan 22 000 km², dengiz sathidan 250 m dan 400 m gacha balandlikda joylashgan. Sharqiy va janubiy chegaralaridagi Qarshi dashti va Zarafshon va Hisor tizmalarining etaklari va g'arbdagi Sundukli cho'lini o'z ichiga olgan. Hudud 1960 yildan buyon asta-sekin qishloq xo'jaligi va sanoat yerlariga aylantirilib kelinmoqda. Bu holat esa ko'lab nozik qush turlarining yo'q bo'lib ketishiga olib kelgan (Salihboev va boshqalar, 1967).

Ularga misol qilib *Otis tarda*, *Syrrhaptes paradoxus*, *Pterocles alchata*, *Chlamidotis undulata*larni keltirishimiz mumkun.

Otis tarda	Syrrhaptes paradoxus	Pterocles alchata	Chlamidotis undulata
			

Qarshi cho'lida neft-gaz sohasining rivojlanishi, sanoatning rivojlanishi va urbanizatsiya yangi yuqori kuchlanishli elektr uzatish liniyalarini qurishda yashash muhitining yanada degradatsiyasiga hissa qo'shdi. Bu esa o'troq va ko'chib yuruvchi qushlar uchun katta xavf tug'diradi.

Ammo so'nggi yillarda Qarshi Cho'lida (Chimqo'rg'on, To'dako'l, Tolimarjon va Dengizko'l) suv omborlari barpo etildigani o'nlab yillar davomida ko'chib yuruvchi va qishlaydigan suv qushlari uchun yaxshi to'xtash joylarini ta'minladi. Bir nechta qush turlari bu suv-botqoq yerlardan ko'patish uchun foydalana boshladi. Orol dengizidagi ekologik inqiroz natijasida mintaqa suv-

botqoq yerlarning ahamiyatini oshirdi va so'nggi yilliklarda ba'zi suv qushlari ushbu hududlarni o'ziga maskan qildi.

O'zbekistonning janubida yani Qarshi cho'li hududida . Oq pelikan (*Pelecanus onocrotalus*), Dalmatian qutan (*Pelecanus crispus*), karabataklar (*Phalacrocoracidae* oilasi) va pigmy karabatak kabi turlari bu suv-botqoq yerlarda turli fasllarida yashaydi boshladi. Bundan tashqari muhofaza qilinadigan turlar: Oq boshli o'rdak (*Oxyura leucocephala*), Yevroosiyo turnasi (*Grus grus*) va Little Egret (*Egretta garzetta*) oxirgi 10 yil ichida O'zbekiston janubida ya'ni Qarshi cho'li hududida qishlash kuzatilgan. Biroq, 2018 yil yanvar oyida rekonstruksiya qilish davriga to'g'ri kelgan kuchli sovuqda To'dako'l ko'lida qishlovchi ikkita tur, oq boshli o'rdak va marmar (*Marmaronetta*) Qizil kitobda mos ravishda yo'qolib ketish xavf ostida bo'lgan turlar ro'yxatiga kiritilgan. Bu turlarning yo'lib ketishiga asosiy ta'sir sifatida qushlarning yashash joylarida kuzatilayotgan iqlim o'zgarishi va yildan yilga o'sib borayotgan urbanizatsiya darajasini aytish mumkun.

Foydalanilgan adabyotlar

1. B.B.Abdunazarov. O'zbekistonda elektr ta'minoti tarmoqlarida qushlar nobud bo'lishining oldini olish. №411. Toshkent, Fan, 1987. 11-bet;
2. B.B. Abdunazarov. O'zbekistonda yirtqich qushlarning noyob turlariga antropogen omillarning ta'siri. Konferensiyasi materiallari. Toshkent, Fan, 1990. 15-18-betlar;
3. Chimqo'rg'on suv ombori hududidagi noyob qushlar yashash sharoitlarini taxlil qilish. L.E. Belyalova, Qashqarov, D.R. Uels va E.N. Lanovenko. Toshkent, 2008 yil. 140-141-betlar;
4. V.R. Dolnik va K.Bolshakov. Qushlarning qurg'oqchil va tog'li hududlari bo'ylab migratsiya muammolari. O'rta Osiyo va Qozog'iston ("kenglik bo'limi"). Leningrad. 1985. 260-294-betlar;
5. O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobi. jild. 2. Hayvonlar. Toshkent, 2006;